

Resum

El present projecte es proposa delimitar i analitzar la Competència Receptiva Crítica (CRC) en estudiants de batxillerat i universitaris, d'acord amb la hipòtesi que aquests col·lectius presenten carències per a una lectura i recepció oral superior –i, per tant, crítiques– dels discursos dels mitjans de comunicació. La CRC es refereix a la capacitat de poder inferir “el que hi ha darrera” de qualsevol discurs: la ideologia, el punt de vista, el propòsit, la ironia, unes determinades maneres de raonar, etc. A partir d'investigacions prèvies de tipus psicolingüístic, retòric, pragmaticodiscursiu i sociocultural, es proposa la delimitació dels components de la CRC, el disseny d'instruments per a la seva avaluació diagnòstica i la posterior elaboració de materials didàctics per al seu desenvolupament i aprenentatge. L'objectiu final és millorar la capacitat dels ciutadans per interpretar els discursos en una societat democràtica, electrònica, científica, complexa, plurilingüística i multicultural.

CONVOCATÒRIA D'AJUDES DE PROJECTES D'INVESTIGACIÓ (2004)

Memòria científicotècnica del projecte

El propòsit d'aquest projecte és delimitar i analitzar la Competència Receptiva Crítica (CRC) en estudiants de batxillerat i universitaris, arran de les carències que presenten per a una lectura i recepció oral superior, o crítica, dels discursos dels mitjans de comunicació. La CRC es refereix a la capacitat d'inferir el rerefons de qualsevol discurs (ideologia, intenció, punt de vista, formes de raonar, ironia, etc.). A partir de les investigacions prèvies, es proposa delimitar els components de la CRC, dissenyar instruments per a la seva avaluació i elaborar materials didàctics per al seu aprenentatge i desenvolupament. L'objectiu final és millorar la capacitat dels ciutadans per interpretar els discursos.

Finalitat

El propòsit d'aquesta investigació, emmarcada en els estudis de la competència crítica (critical literacy en anglès), és: contribuir a desenvolupar les capacitats de recepció crítica de textos escrits i orals en estudiants universitaris i de batxillerat; delimitar quin és el “nivell de comprensió superior”; avaluar fins a quin punt es pot desenvolupar, i elaborar instruments didàctics per facilitar el seu aprenentatge.

Molts estudiants tenen dificultats per abastar els nivells més sofisticats de comprensió d'un discurs, arran dels requeriments específics de les pràctiques actuals de lectura en l'educació universitària o preuniversitària. La suma d'alguns d'aquests factors dibuixa la necessitat d'un lector / oient competent (detectar ideologies dels discursos, deconstruir fal·làcies i tautologies, prendre consciència del punt de vista, reconèixer i valorar la diversitat de punts de vista culturals, sortir-se'n eficaçment amb els gèneres electrònics, reconèixer el registre i les convencions pròpies dels usos lingüístic en cada àmbit professional).

Antecedents

Encara que els orígens filosòfics d'aquest concepte siguin pretèrits i variats, la perspectiva crítica en l'ensenyament / aprenentatge de la lectura s'ha generalitzat en els últims anys. A més, cal apuntar que no sempre “crític” s'ha usat amb els mateixos significats i propòsits. Actualment, en el camp de la pedagogia, certs autors aporten reflexions i propostes per a una pedagogia crítica, que fomenti el pensament crític, en què la lectura i l'escriptura juguen un paper essencial.

Estat actual dels coneixements

Pel seu caràcter interdisciplinari, l'estudi de la competència crítica té en compte les aportacions de diferents camps: el de les ciències del llenguatge (centrat en els discursos, aporta els fonaments teòrics, conceptes i metodologia d'anàlisi que s'usarà en el projecte), d'entre els quals destaquem els estudis de l'Anàlisi Crítica del Discurs, la Retòrica contrastiva, l'Anàlisi del Discurs Mediatitzat per Ordinador i el Gènere discursiu. El segon camp que es té en compte és el de les ciències de l'educació (centrat en l'ensenyament / aprenentatge: aporta reflexions, models i exemples, pròxims als objectius d'aquest projecte), els estudis més rellevants del qual són els Estudis socioculturals i els Estudis psicolingüístics. En resum, els resultats d'investigacions procedents de diferents disciplines i desenvolupades sota pressupostos variats esbossen amb força el camp específic de la competència receptiva crítica.

Grups nacionals o internacionals que treballen la matèria

Arran de la multidisciplinarietat del projecte, el seu tema es relaciona amb diversos grups d'investigació, nacionals o internacionals, que treballen en la matèria i mantenen relació o col·laboren amb el nostre. Destaquen Gr@el, grup d'Adquisició del E/LE, els analistes crítics del discurs Teun A. Van Dijk i Montserrat Ribas, en el nostre departament; grup VARCOM (Universitat de Barcelona), grup Greal (Universitat Autònoma de Barcelona), l'Institut Cervantes, en l'estat espanyol; grup d'investigadors de la Freie Universität Berlin, grup de docents de llengües romàniques de l'Institut Universitario Suor Orsola Benincasa (Nàpols), a Europa, i, en el pla internacional, Càtedra UNESCO de Lectura i Escriptura, investigadors d'institucions científiques, revista Lectura y Vida, CONICET.

OBJECTIUS DEL PROJECTE

Hipòtesi de partida

La capacitat de comprensió crítica dels discursos dels mitjans de comunicació resulta fonamental en les societats democràtiques, multiculturals i plurilingües modernes. Entre les raons que fonamenten aquesta proposta, destaquem l'objectiu de construir una Unió Europea diversa que fomenti la tolerància i la comprensió mútua; la intenció de preparar ciutadans autònoms que puguin comprendre i aprendre en societats que canvien; i la necessitat de facilitar la integració de les migracions extracomunitàries recents. Tots aquests punts figuren en les declaracions de principis i intencions de les institucions europees.

D'altra banda, l'estat considerable de desenvolupament de diversos camps ofereix una oportunitat excel·lent per iniciar una investigació integrada i aplicada sobre la comprensió receptiva crítica. D'entre aquests estudis, destaquen: l'anàlisi crítica del discurs, la retòrica contrastiva, l'anàlisi del discurs mediatitzat per ordinador, la descripció lingüística de la competència comunicativa i dels gèneres discursius, els estudis socioculturals sobre la comprensió, i els estudis cognitius de comprensió lectora i oral. El conjunt d'aquestes investigacions permet abordar el desenvolupament d'instruments didàctics per avaluar i fomentar la capacitat de comprendre i interpretar críticament els discursos, entre els estudiants universitaris i de batxillerat.

Tenint en compte les raons anteriors i l'estat actual de desenvolupament dels coneixements, establim les següents hipòtesis de partida del projecte: a) la competència receptiva crítica dels estudiants universitaris i de batxillerat mostra carències de diversos tipus en la interpretació dels discursos dels mitjans de comunicació, i b) aquestes carències poden ser diagnosticades i analitzades amb detall per a l'elaboració d'instruments d'aprenentatge dirigits a aquests col·lectius.

Antecedents i resultats previs

Diversos treballs de membres del grup avalen la validesa de les dues hipòtesis plantejades o, com a mínim, la suggereixen o apunten a estudis sobre àmbits afins o de tipus preliminar o explorador. Respecte a la primera hipòtesi, anàlisis semiautomàtiques d'un corpus extens d'exàmens de selectivitat, elaborats per estudiants de diferents llocs, mostren les limitacions lingüístiques que pateixen aquests escrits (sintaxi complexa, progressió temàtica, construcció de la seqüència argumentativa i puntuació). Encara que es tracti d'una anàlisi sobre la producció escrita, la interrelació reconeguda entre les destreses inverses de llegir i escriure suggereix que aquestes carències poden tenir una correlació en l'habilitat de la comprensió lectora.

Quant a la segona hipòtesi, els resultats d'una investigació qualitativa mostren que molts lectors no identifiquen tres punts bàsics, que els atribueixen interpretacions diferents o incongruents i que assumeixen com a propis valors de l'autor del text que, si els en fan prendre consciència, rebutgen posteriorment. Altres treballs, centrats en l'estudi dels procediments de construcció del significat o en l'elaboració d'eines de comprensió, suggereixen que l'actual estat de coneixements, sorgit de les disciplines esmentades, pot permetre un avanç significatiu en aquest camp.

Altres investigacions de l'equip són complementàries a les anteriors, recolzant ambdues hipòtesis més indirectament, atès que se centren en la caracterització de la diversitat discursiva.

Objectius concrets

Identificar les destreses cognitives i els coneixements lingüístics i pragmàtics implicats en la capacitat de comprendre críticament un discurs.

Verificar la validesa de la descripció elaborada i de la delimitació teòrica. Obtenir dades sobre el domini de la comprensió crítica (habilitats i coneixements) que els estudiants universitaris i de batxillerat demostrin posseir mitjançant textos orals i escrits procedents dels mitjans de comunicació.

Elaborar instruments per a un adequat tractament pedagògic del desenvolupament de les estratègies i procediments, ja esmentats.

METODOLOGIA I PLA DE TREBALL

Metodologia

Es tracta d'una investigació experimental i aplicada, que inclou la reflexió teòrica, la preparació d'instruments d'avaluació diagnòstica i l'elaboració de materials per a l'aplicació didàctica, tot això per mitjà de procediments de tipus quantitatiu i, sobretot, qualitatiu.

La reflexió teòrica exigirà la lectura, discussió i recollida de dades de les diferents fonts multidisciplinàries de coneixement, per dur a terme una descripció de la CRC. Això permetrà elaborar instruments de diagnosi i anàlisi de la comprensió crítica. Les dades obtingudes per aquests procediments seran analitzades quantitativament i qualitativament, per identificar les principals carències de comprensió dels individus.

A continuació es dissenyaran diverses eines didàctiques, que s'experimentaran a l'aula per avaluar-ne l'interès didàctic. No obstant això, les fases més importants i centrals són les dues primeres.

Fases i temporització del projecte

1. Recopilació bibliogràfica i reflexió teòrica prèvia [01.01.05-30.04.05]
2. Determinació de les habilitats i els coneixements inclosos en la competència receptiva crítica [01.05.05-31.07.05]
3. Elaboració i prova pilot d'un instrument d'avaluació diagnòstica [01.09.05-28.02.06]
4. Aplicació de l'instrument d'avaluació a una mostra àmplia d'estudiants [01.03.06-30.04.06] (col·laboració de personal contractat)
5. Anàlisi dels resultats de l'avaluació diagnòstica [01.05.06-30.11.06] (col·laboració de personal contractat)
6. Elaboració de materials didàctics per a l'adquisició de la competència receptiva crítica [01.12.06-31.03.07]
7. Aplicació i avaluació dels materials didàctics [01.04.07-31.07.07]
8. Avaluació global del projecte i conclusions [01.09.07-31.12.07]

BENEFICIS DEL PROJECTE, DIFUSIÓ I EXPLOTACIÓ SI ESCAU DELS RESULTATS

Adequació a les prioritats

Aquesta investigació reverteix en el desenvolupament dels estudis sobre el llenguatge, pensament i societat, i contribueix a fomentar la convivència entre cultures i llengües, tenint en compte contextos multiculturals i plurilingües

Contribucions i resultats

Esperem desenvolupar els recursos següents: establir una descripció precisa i operativa de la competència receptiva crítica, que permeti desenvolupar eines d'intervenció didàctica; elaborar diversos instruments d'avaluació del "nivell de comprensió crítica"; elaborar recursos didàctics per facilitar l'aprenentatge de la competència receptiva crítica i establir-ne una metodologia d'ús a classe; obtenir dades empíriques, quantitatives i qualitatives, sobre les deficiències en aquest tipus de comprensió i sobre els efectes dels instruments didàctics.

Aquests resultats contribueixen al desenvolupament de la qualitat i l'eficiència de l'educació espanyola en un moment en què es plantegen els reptes de formar el ciutadà per viure en una comunitat europea plurilingüe i pluricultural, integrar les poblacions d'immigrants extracomunitaris, estendre i generalitzar l'ensenyament de segones llengües i desenvolupar en l'individu les habilitats lingüístiques i metacognitives perquè pugui ser un aprenent autònom al llarg de tota la vida, en un context social i laboral molt dinàmic.

Ens proposem també desenvolupar intercanvis amb els grups d'investigació nacionals i internacionals (sobretot llatinoamericans) que treballen en la matèria, per validar i desenvolupar la proposta, a més de crear una xarxa temàtica.

Pla de divulgació

En finalitzar les 2a, 5a i 7a fases del pla de treball, les conclusions aconseguides es difondran del mode següent: publicació en revistes especialitzades; es promourà l'edició de números monogràfics; organització de seminaris i jornades

d'actualització pedagògica; presentació dels resultats en congressos de lingüística, de didàctica i d'ensenyament-aprenentatge de llengües; discussió de les conclusions en els cursos de doctorat sobre ensenyament de llengües en què participen els membres del projecte; publicació de les conclusions del projecte en el web del GR@EI.

Aquest seguiment redundarà en la viabilitat de les accions previstes i en el coneixement del grau d'explotació dels productes obtinguts en el projecte.

HISTORIAL DE L'EQUIP SOL·LICITANT EN EL TEMA PROPOSAT

És la primera vegada que aquest grup —com a tal— presenta un projecte d'investigació, que l'investigador principal assumeix tal condició en un projecte de la Comisión Interministerial de Ciencia y Tecnología, i que diversos membres del grup es plantegen un tema de l'àmbit de l'ensenyament de la llengua. Tanmateix, atesa la formació investigadora, l'experiència en la docència i en la investigació, de grup o individual, aquest grup aposta per iniciar un projecte conjunt específic, que manté nombroses vinculacions amb la trajectòria prèvia, dins l'àmbit de la lingüística, però que entra en l'àmbit de l'ensenyament de la llengua.

CAPACITAT FORMATIVA DEL PROJECTE I DE L'EQUIP SOL·LICITANT

Tots els membres de l'equip disposen d'un ampli bagatge en alguns dels àmbits següents: docència en doctorat, direcció d'investigacions, experiència investigadora, experiència en docència i edició de treballs d'investigació.

Per tot això que s'ha exposat fins ara, considerem que l'equip sol·licitant està en condicions de rebre becaris i de formar-los adequadament per portar-los a ser bons investigadors.